

Cigáni sú Cigáni

Smutný obrázok rómskych komunít v Európe

Reportáže Lidie Ostalowské líčí každodenný život Romů v různých zemích východní Evropy pomocí záznamů, které jsou značně různorodé, ale přesto je spojuje – zpravidla smutné – svědectví o nejrůznějších podobách asimilace.

TOMÁŠ HUČKO

Ilustrace Anastázie Anderson

V posledných dvoch rokoch zažíva český a slovenský preklad diel takzvanej poľskej školy reportáže nebyvalý boom. V spolupráci nakladateľstiev Dokořán a Máj, respektíve v slovenskom Absynte, vyšli takmer všetky veľké mená tohto žánru – Ryszard Kapuściński, Wojciech Jagielski, Angelika Kuźniak, Paweł Smoleński, W. L. Tochman, Mariusz Szczygieł, Witold Szablowski či Krzysztof Varga. Tento výpočet by nebol kompletný bez Lidie Ostalowskej, dlhoročnej reportérky denníka Gazeta Wyborcza, ktorej tento rok vyšla v češtine i slovenčine zbierka reportáží o živote Rómov *Cikán je Cikán*.

Problémy asimilácie

Rumunsko, Maďarsko, Bulharsko, Macedónsko, Česko, Slovenko a Poľsko – taká je trajektória Ostalowskej reportáží. Pozorujeme Rómov v ich domovoch, na cestách, vo väzení, na imigračných úradoch, vidíme ich v ohrození života i v bezstarostných radočkách. Táto rôznorodosť vyplýva z faktu, že reportáže boli pôvodne písané pre noviny a až neskôr vydané v knižnej podobe. To má svoje pozitívne i negatívne dopady. Na rozdiel od autorkinej knihy *Akvarely*

pre *Mengeleho* (2011, česky 2014), ktorá má veľmi jasnú štruktúru, smerovanie a gradáciu, chýba v knihe *Cikán je Cikán* jednotná téma, ktorá by všetky texty spájala a tvorila z nich vyšší celok. Vybrané texty sa nelíšia len tematicky, ale i formálne – niektoré sú prepisom rozhovorov, ďalšie klasickou reportážou, iné rekapituláciou dlhšieho obdobia v živote rómskej komunity. Niektoré reportáže sú výraznejšie, zasahujúce širší spoločenský a politický kontext, napríklad reportáž o priznanom i nepriznanom rasizme v mosteckom regióne, alebo text o slovenských Rómoch, emigrujúcich do Veľkej Británie. Iné, popisujúce rómske zvyky a rituály, vyznievajú v susedstve tých spoločensky angažovanejších miestami takmer rušivo. Snaha o plasticitu a mozaikovitý obraz sa trochu míňa účinkom.

Texty síce nemajú jednotnú tému, vo všetkých by sa však dal pozorovať aspoň jeden motív, ktorý nimi viac či menej prestupuje – je nim asimilácia Rómov a problémy, ktoré sa k nej viažu. Ostalowska ich prezentuje z oboch strán, ale aj tu funguje výrazná selekcia a tak sa postoj „gadžov“ viac-menej redukuje na násilné snahy o usadenie kočujúcich

Rómov, prípadne o ich uväzňovanie a rasovo motivovanú agresiu, ktorá je na nich páchaná. Práve prechod z kočovného života na usadlý, ktorým museli mnohé rómske komunity začiatkom 50. rokov prejsť, tvorí najsmutnejšie časti knihy: „Ženské začali plakať: To už nebudeme nikam jezdiť? Už se nebudeme potkávat v lesích? Chlapi ze smutku pili kořalku.“ Táto radikálna a vynútená zmena, najmä v krajinách vtedajšieho východného bloku, má tragické následky. Vykorenenosť, smútok a ohrozenie vlastnej kultúry sú ešte amplifikované neustálymi rasovými útokmi, či už zo strany verejnosti, alebo štátnych orgánov. Nečudo, pripomína opakovane Ostalowska, že medzi mnohými Rómami zavládla časom apatia a rezignácia. Ako hovorí jedna Rómka v reportáži z českého Bečova: „My jsme se vždycky tak snažili, tak moc jsme chtěli být lepší. Dnes pochybuju, jestli to mělo smysl. Ať bychom udělali cokoli, stejně zůstaneme jen špinaví Cikáni. Narodila jsem se tady a občas si říkám – je to opravdu moje vesnice a moje země?“

V interakcii so svetom

Ostalowska je skúsená novinárka a jej texty predstavujú výbornú ukážku rôznych metód poľskej reportážnej školy. Spomínané napätie medzi bielymi a Rómami a následnú rezignáciu ukazuje čitateľovi cez intímne príbehy a výpovede, rozhovory, subtilné pozorovania. Pod nimi však nenápadne presvitá autorkina dôkladná znalosť rómskej histórie, najmä jej záujem o rómsky holokaust, ktorému je dodnes venovaná malá pozornosť. Reportáže (v českom vydaní) sprevádzajú krásne fotografie Karla Cudlína: rómska rodina v ošarpanom byte, natlačená pred televízorom; cigánska svadba i pohreb; kočovníci, zobráci, unavení robotníci. Sú to situácie osamotenía, izolácie, uzatvorenia sa do vlastnej komunity. Ostalowskej texty sú pravým opakom týchto fotografií – Rómov ukazujú v komunikácii a interakcii so svetom, ktorý ich obklopuje (prípadne načrtávajú momenty, kde sa táto komunikácia zdá nemožná).

Kniha vyšla prvýkrát v roku 2000, najstaršia reportáž je z roku 1996, dnes nás teda od nej delí dvadsať rokov. Ako autorka pripúšťa v rozhovore, dnes by z viacerých dôvodov, medzi inými i nezáujmom samotných Rómov, už nebolo možné túto knihu napísať. Ten smutný obrázok rómskych komunít v Európe, ktorý nám Ostalowska vo svojich textoch vykresľuje, si tak môže čitateľ nakoniec trochu osladiť predstavou, že za tých dvadsať rokov sa mnohé obrátilo k lepšiemu. Osobne sa ale bohužiaľ obávam, že by išlo o falošný optimizmus.

Autor je publicista.

Lidia Ostalowska: Cikán je Cikán. Preložila Lucie Zakopalová. Dokořán/Máj, Praha 2016, 170 stran.